

שמעתא עמיקתא

גליון רע"ב | פרשת וארא | תשע"ט | קהילת הניכי הישיבות | רמות ב'

פניני הלכה

המשלח האם ואינו נוטל הבנים האם מקיים מצוה

א - נאמר בתורה (דברים כ"ב ו-ז) "כי יקרא קן ציפור לפניך בדרך בכל עץ או על הארץ אפרוחים או ביצים והאם רובצת על האפרוחים או על הביצים לא תקח האם על הבנים. שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך למען יטב לך והארכת ימים".

והלך הפוסקים אם מצוה זו הינה חובה או רשות, דעת החוות יאיר (סי' ס"ז) דאם נקרא קן ציפור לפנינו חייב לשלח האם ולקיים מצות ה'. והובאו דבריו בהגהות הרעק"א (ריש סי' רצ"ג) ובברכ"י (סי' ח) [ובהגהות הרעק"א כתב דכן מוכח נמי מדברי החכם צבי סי' פ"ג (ע"ש)]. וכן דעת ערוך השולחן (סי' רצ"ב ס"א).

אולם החת"ס (א"ח סי' ק) כתב דלדעת רבנן בגמ' אין חיוב לקיים המצוה ורק אם רוצה ליטול הבנים חייב לשלח, וכדבריהם קימ"ל לדעתו. וכן מבואר בר"ן בחידושו (קל"ט). וכן דעת החו"א (יו"ד סי' קע"ה סי' ב).

ב - ויל"ע אם פוגע בקן ציפור ושולח האם ואינו נוטל הבנים, אם מקיים המצוה, האם נטילת הבנים הינה תנאי לקיום המצוה, או דעיקר המצוה הינה שילוח האם ונטילת הבנים הינה רשות.

ולכאוי"ל דהדבר תלוי במה הפוסקים הנוכרת לעיל, דאם נקטינן דהפוגע בקן ציפור מחוייב לקיים המצוה, יש מקום לומר דעיקר המצוה הינה שילוח האם, ונטילת הבנים הינה רשות, אבל אם נקטינן דאינו מחוייב לקיים המצוה, אלא דאם רוצה ליטול הבנים ישלח האם, נראה טפי דכל שאינו נוטל הבנים אין מצוה לשלח האם.

ג - ומצינו דנשאל בזה בשו"ת חכם צבי (סי' פ"ג) - המשלח האם והבנים גם שניהם אם קיים מצוה שילוח הקן, מי נימא קרא דוקא כתיב שלח תשלח ואת הבנים תקח לך, או לא, ואמרת שחכמי לובלין נסתפקו בדבר.

והשיב - לעני"ד משנתנו היא זו (חולין קמ"א). אמר הריני נוטל את האם ומשלח את הבנים חייב לשלח שנאמר שלח תשלח את האם. דקדקה לומר חייב לשלח (כן הוא במשניות לפנינו אולם בגמ' לפנינו ליאת במשנה לחיבת לשלח), ולא אמרה לא קיים מצוה שילוח הקן, וגם לא אמרה אסור ליטול האם ולשלח הבנים, לאגמורין דאף משלח את הבנים חייב לשלח האם. וכיוון שהוא חייב ע"כ כשמשלח האם אף שלא שילח הבנים קיים מצוה שילוח, שהרי חיובא הוא לשלח אף לאחר ששילח הבנים וחיובא היינו מצוה, ומה שאמרה התורה והבנים תקח לך רשות, כענין ששת ימים תעבוד וששת ימים תעשה מעשיך שאינן אלא רשות.

אלא דיש לדקדק מהא דבעי רבי ירמיה בחולין (קמ"ב) שני סדרי ביצים זה ע"ג זה מהו, ופי' רש"י אם נתכוון ליטול התחתונים מהו אמצעיים חציצה ופטור מלשלח או לא, ואי ס"ד דאפי' אינו נוטל הבנים אלא מניחם אלא משלחם קיים מצוה שילוח, וגם אלא תבעי ליה לר' ירמיה, דל מהכא ביצים התחתונים הם חייב בשילוח חלשים העליונים שהאם יושבת עליהם אף שאינו נוטלם. עת"ד ע"ש.

ומבואר דס"ל דאם מקיים המצוה בלא נטילת הבנים, ע"כ דהפוגע בקן ציפור מחוייב לשלח האם. דהא נטילת הבנים אינה תנאי לקיום המצוה אלא רשות.

ד - אולם יעויין בחידושי החת"ס (קל"ט) דאע"ג דביאר דלמסקנת הפוגע בקן ציפור אינו מחוייב לשלח האם, אלא אם צריך לבנים ישלח האם. וכמו שהוכיח החוות יאיר (סי' משיטת התוס').

מ"מ בהמשך הסוגיא (קמ"א) הביא דברי החכם צבי (בסי' פ"ג) דאפי' מניח הבנים ומשלח האם קיים המ"ע של שילוח הקן,

שמעתא אליבא דהלכתא

איזה הרהור אסור משום ונשמרת מכל דבר רע

א. איסור הרהור. ב. מה"ת או מדרבנן. ג. לאו דלא תתור. ד. דין יהרג ואל יעבור. ה. גרם הרהור. ו. איסור עצמי. ז. נשים באיסור זה. ח. במקום ספק. ט. הרהור האסור. י. הרהור בדברי תורה כדי להניצל מאיסור זה.

א. איסור הרהור

אייתא בע"ז (כ - כ) ת"ר "ונשמרת מכל דבר רע" (דברים פ"ב פס' י) שלא יהרהר אדם ביום ויבוא לידי טומאה בלילה, ע"כ. [ועיי' ביומא (כ"ט). שאמרו דהרהורי עבירה קשין מעבירה. ועיי' ברבינו בחיי (דברים פ"ב פס' יח) שלמד שכוונת הגמ' על עונשו של העובר על איסור זה, ולא כמו שפרש רש"י שהם קשים להכחיש את בשרו על אדם. ועיי' במשך חכמה (וירא פ"ח פס' כח), בעיין יעקב, ביד יוסף ובענין יוסף (יומא שם). ועיי' עוד במהרצ"ח (שם) בשם הרמב"ם במורה נבוכים].

ב. מה"ת או מדרבנן

ועיי' בתוס' (ע"ז שם ד"ה שלא יהרהר) שכתבו דהאי קרא דרשה גמורה היא ולא אסמכתא כדמוכח בכתובות (מו). דאמרו אזהרה למוציא שם רע מן ר"א אמר מלא תלך רכיל רבי נתן אומר מונשמרת מכל דבר רע ור"א מאי טעמא לא אמר מהאי, ההוא מיבעי ליה לכדרי' פנחס בן יאיר ונשמרת מכל דבר רע מכאן אמר ר' פנחס בן יאיר אל יהרהר אדם ביום ויבא לידי טומאה בלילה, ע"כ. וכהתוס' נקט הסמ"ג (ל"ג פ"ג קכו). והסמ"ק (מצוה כה ועיי' מצוה לא) כתב שהזוהרנו על הרהור שלא יבא לידי טומאה. וכ"כ הרבינו יונה (שע"ת ש"ג אות לב) וההרד"ם (פכ"א אות ל). וכן נקט הח"י הר"ן (חולין לז).

אולם הרמב"ם בספר המצות לא מנה אזהרה זו. ועיי' באחיעזר (ח"ג סי' כד אות ה) שכתב שמוה שהרמב"ם והשו"ע לא הביאו בשום מקום דזהו אזהרה מן התורה נראה דס"ל דהוי אסמכתא. והמאירי (חולין פ"ה ס"ד מה"ת) שהיו מה"ת. אולם בחכמת שלמה (אה"ע סי' כג על סעי' א) מוכח דס"ל בדעת הרמב"ם שהיו מה"ת.

והרמב"ן (מצות שהוסיף משלו מצוה יא) כתב שפס' זה בא להזהיר שנמנע בצאתנו על אויבים מכל דבר רע כו' ואפשר שיכלול בו גם הרהור שמא יבא לידי קרי ויטמאה המחנה ויצטרך לצאת משם כמו שאמרין בכתובות (שם), ע"כ. [ועיי' בפירושו עה"ת. ובחי' לחולין (ל) נקט שהוא מה"ת, וצ"ע]. וכהרמב"ן בסה"מ נקט הזהר הרקיע (אזהרה סח). והגר"י פ' לרס"ג (ח"ב עמ"ו-י) כתב דהרס"ג שלא מנה מצוה זו ס"ל כהרמב"ן. ועיי' שהוכיח כהרס"ג מהא דאייתא בקידושין (מ) דפרכין ודמלא מהרהר בעבירה הוה כו' ותפק"ל שעבר על איסור הרהור (ועיי' שכתב עוד הוכחה לזה מקידושין דף מט ע"ב). וכן הקשה החכמת שלמה (אה"ע סי' בא) על ה"ב"ש (שם ס"ק א) שפסק בשם אגרות התשובה לרבינו יונה שהוא איסור תורה. ודעת הפמ"ג (פת"כ פ"ה אות לד ועיי' פ"ג אות טו) שאיסור הרהור הוא מדרבנן. ובעזר מקודש (אה"ע סי' כג על סעי' א) כתב שלפי הראשונים שלא מנו איסור זה משמע שס"ל שאין בזה איסור תורה.

אבל החכ"א (כלל קכו אות ב) פסק שיש בזה משום איסור תורה שעל ידי זה יבוא לידי טומאת קרי בלילה. ועיי' באג"מ (אה"ע ח"א סי' סט) שדחה הראייה מהא דקידושין דשאני בהא דקדושים שבאיסור מיתה עסקין ובהרהור דעירות ליכא מיתה. (ועיי' שדחה הראייה השניה מקידושין דף מ"ט). ועיי' באוצר הפוסקים (סי' כג שם בהגה) שהביאו תמיהם על הפמ"ג. ועיי' עוד שם מש"כ שם בדעת הרמב"ם.

ג. לאו דלא תתור

ועיי' עוד בברכות (ב) דאמרו "לא תתור אחרי לבבם ואחרי עיניכם" (במדבר טו, לט), "אחרי עיניכם" זה הרהור עבירה. ועיי' בספר המצות לרמב"ם (ל"ג פ"ג) שכתב ש"הזוהרנו מלאו זה שלא נמשך אחר ההנאות והתאוות הגשמיות והתעסק המחשבה בתן תמיד". ובדרך זו כת' החינוך (מצוה שפז), והביאו הביאור הלכה (רס"י א סד"ה הוא). ולפי דבריהם י"ל שאין ללמוד מכאן אלא איסור על התמדת המחשבה אחר האוונות בעולם, אבל הרהור בעריות כשאינו מתמיד בזה אינו בכלל לאו זה. וכן הרבינו יונה (שע"ת תשובה שער ג אות סד) נקט שהזוהרנו מפס' הני"ל שלא יסתכל אדם בעריות פן יוקש בהם, ע"כ. ולא כתב שהיא אזהרה על הרהור, והביאו דברי הרבינו יונה, ההרד"ם (פכ"א אות א ואת ד) והב"י (אה"ע שם). וכן פסקו הפמ"ג (סי' עה מ"ז ס"ק א), הח"י אדם (כלל ד אות ד) והמ"ב (שם ס"ק ז). ועיי' בסמ"ק (מצוה לא) שהנהנה בהסתכלות עובר על "ונשמרתם" כדאייתא בע"ז (כ, כ). וכ"כ הרבינו יונה (שם אות לב). אולם החכ"א (שם) כתב שהמהרהר הרהורי עבירה, גם עובר על לאו דלא תתור וגוי' ואחרי עיניכם. אבל משאר הפוסקים משמע שאינו עובר בכח"ג בלאו זה. והארכנו עוד בלאו דלא תתור בגליון ק"ד, ועיי' שרוב הפוסקים הוא מה"ת.

ד. דין יהרג ואל יעבור

ונראה דאיסור זה אינו בכלל אביזרייהו דגילוי עריות וע"כ אין בו דין יהרג ואל יעבור, כמבואר בטוטה (כא) דאמרו היכי דמי חסדי שוטה כגון דקא טבעה אייתא בנהרא ואומר לא אורא ארעא לאיסתכלי בה ואצולה. ועיי' במנחת חרהב (סוטה) שכתב דמיידי דיש אחרים החצילה דאליה אינו רק חסדי שוטה אלא שופך דמים, וכ"כ בגינת ורדים (אה"ע סי' ה) דמי שלא מציל משום הרהור הוי כאילו הורגה. ובשו"ת פנ"י (אה"ע ח"ב סי' מד) כת' דחייב להציל אפי' עלול להיכשל באיסור הזו"ל. וכן מוכח מהא דיבמות (ע"ג), עיי' שם. וכן באג"מ (אה"ע ח"א סי' נו ד"ה ע"כ איסור) כתב שאיסור זה אינו בכלל דין ג"ע שיהיה בהם דין יהרג ואל יעבור, דאף בשביל הוי"ז לא מציינו דיהיה בדין יהרג ואל יעבור, ע"כ.

ה. גרם הרהור

ואיתא בע"ז (כ - כ) "ונשמרת מכל דבר רע" שלא יסתכל אדם באשה נאה ואפילו פנויה בא"א ואפי' מכוונת ולא בבדי צבע של אשה ולא בחמורה ולא בחזיר ולא בחזירה ולא בעופות בזמן שנוקקין זה לזה, ע"כ. וכן פסקו הרמב"ם (ס"ב פכ"א ח"ב), הטור והשו"ע (אה"ע סי' כג סעי' א) דלא יסתכל בבהמה וחיה ועוף בשעה שמזדקקין שלא יביא עצמו לידי הרהור. [ואם טרוד במלאכתו אם חיי' להרהור, עיי' מש"כ בזה בס"ד בגליון ש"י. ואם הוא חולה עיי' בשו"ע (יו"ד סי' שכה סעי' ז) ובברכ"י (יו"ד סי' שלה אות ה). ועיי' עוד מש"כ בס"ד בגליון ר"י"ב לענין איסור "לא תקרבו" שהוא דרך עבודת].

ויש לדון האם איסור זה אינו אלא מדרבנן דאע"פ שמוכח בסמוך שאיסור ההסתכלות בעריות לרוב הפוסקים הוא מה"ת משא יסור ולא מ"מ שמא שכי' בהסתכלות בעריות גופייהו משא"כ בדבר הגורם הרהור כהאי דחמור וחמורה כו' דאפשר שחז"ל אסרו שמא יכשל באיסור תורה דהרהור. אולם מהגמ' ששנה אותם בחדא מחתא שדינים שווה. וכן בסמ"ג (שם) משמע שזה איסור תורה ודרשה גמורה. וכן משמע מהאג"מ דלהלן אות ז' שהוא איסור תורה. ואפשר שהיינו טעמא כי הוא בכלל פס"ר וע"כ אסור מה"ת, אבל באופן שהוא גדר ספק, אפשר דשרי כמבואר להלן. אולם הפרישה (יו"ד סי' רצז אות ד) נקט שאיסור זה הוא מדרבנן. והט"ז (שם ס"ק א) דחה דברי הפרישה וכתב מפני איסור הרהור אין כאן מכת מרדות דאין בזה איסור כלל רק גדר קדושה מי שרוצה להתקדש עצמו, ע"כ. ואפשר דהט"ז לשיטתו איזיל ביו"ד סי' קפ"ב (ס"ק א), אולם הב"ח והש"ך (שם ס"ק ז) פליגי עליו, עיי' שם.

ו. איסור עצמי

והנה רש"י (ע"ז שם) פירש "ונשמרת מכל דבר רע - וסמך ליה כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה וקא מזהר ליה להשמר שלא יבא לידי כך". משמע שדוקא ששייך אצלו טומאה בכלל אזהרה זו. וכן משמע מהרבינו יונה (שם) שכתב שלא יהרהר אדם ביום ויבוא לידי טומאה בלילה ודבר הלמד מענינו שכתוב אחריו לא יהיה טהור מקרה לילה, ע"כ. ובאג"מ (אה"ע ח"א סי' ט) נקט שהוא מצוה דאית לידי קרי. וכן נראה דעת העוז מקודש דלהלן. וכן ממשמע מהסמ"ק הני"ל באת א'. ובצפנת פענח (ח"א סי' ג) כתב שדרשה זו היא דרשה גמורה משום גרם לניאוף עצמו דגרמא גם אסורה מה"ת. ומי"מ י"ל שמי שבכלל אזהרה זו אף אם בסוף לא הגיע לידי טומאה עבר על האיסור, כי סוף סוף התורה אסרה את עצם הגורם היכול להביא לידי זה ח"ו. וכ"כ בדברות משה (שבת ח"ב ע"ג שצו טור ב ד"ה הא).

אבל עיי' בהר צבי (יו"ד סי' קכ"ד ד"ה וכו' וזה) שיצא להסתפק בזה וכת' דלכאורה יש להביא ראיה לזה מאריכות לשון הברייתא שלא ירהר ביום ויבוא לידי טומאה בלילה, ולמה לא סגי ליה שיאמר שלא ירהר, דעובר בין שבת לידי טומאה ובין שלא בא לידי טומאה, אלא משמע דונשמרת, איסור הרהור, מיתלי תלי וקאי, ואם לא בא לידי טומאה לא עבר על ונשמרת, משום דעיקר איסור של הרהור הוא כשמצטרף למעשה טומאה אבל בלי צירוף מעשה אין המחשבה עבירה, עיי"ש. אלא שראייתו יש לדחות, דלעולם קמ"ל השי"ס שזהו סיבת האיסור, אבל אינו תנאי באיסור. והגרש"א זצ"ל (צ"א חט"ו סי' נג אות ג ד"ה ומש' מרן) כת' לדברי דנר' דאף שמצד הסברא אפשר שפיר לומר דבר זה אולם אין ראיותיו ראיה.

ז. נשים באיסור זה

ולפ"ז יש נפ"מ לענין נשים דכיון שאינן בכלל איסור טומאה י"ל שאינן בכלל איסור הרהור. וכן הבר"מ (יו"ד סי' שלח אות ה) כת' שבמקום שיש חשש שאשה תבא לידי הרהור לא חיישינן, כי אינה מצווה על השי"י, וכן מבואר ביו"ד סימן שני"ב (סעי' א) דלא חיי' להרהור ידיה, עיי"כ [ומש"כ שאינה מצווה כו' עיי' מש"כ בתוס' הרא"ש (נדה יג. ד"ה לאו בנות הרגשה) ובתורה לשמה (שאלה תקד), ואכמ"ל].

וכן משמע מהא דאיתא בב"מ (פד) דרבי יוחנן הוה יתיב אשערי טבילה כדי שיסתכלו בו הנשים ויולידו בנים נאים כמותו. ומהא דאיתא בכתובות (ו) דרב אחא הוה נקיט כלתה אכתפיה כדי לשמחה. ולא חששו דלמא הנשים יבואו לידי הרהור. וכן מוכח ממה שפסק השו"ע ביו"ד סי' קצ"ה (סעי' טו, טז), עיי"ש.

אלא שהחינוך (מצוה קפח) כתב שגם להן אסור להרהר אחר האנשים זולתי בעליהן. ועיי' ברמב"ן (נדה יג. ד"ה נשים) שכתב אליבא דר"ת שאסור להביא עצמן לידי הרהור. ועיי' בחי' החת"ס (שם ד"ה נשים) שכת' לחלק כדרכו של החינוך. ובא"מ (אה"ע ח"א ססי' טט) ביאר שיש שתי חלקים באיסור הרהור, א' משום ונשמרתם שהוא שלא יבא לידי טומאה והוא בכל הרהור. ב' משום קרא דאחרי עינכם שהוא איסור מלהרהר לעשות עברה זנות, ובחלק זה גם נשים בכלל (וזהו כוונת החינוך). אבל לאיסור זה אין לחוש בהסתכלות ובראייתו, שכל אלו דרשני מונשמרת שהוא רק שלא לבא לידי טומאה אינה בנשים. (וכמש"כ בחלוקה הראשונה משמע ברבינו יונה (שע"ת ש"ג אות לב), אולם עיי' בפירוש המשניות להרמב"ם (זב"ב פ"ב מ"ב) שמשמע מדבריו שאינו אלא דוקא כשמרהר באיסור עצמו. ועיי' רש"י, תוס' ופירוש הרא"ש בנוזר (סה:)).

ובדברי יצב (אה"ע סי' ט ס"ה לה) תמה על הברכ"י ע"פ הס"ח (סי' תרי"ד) שכת' שלא ישמע קול אשה וה"ה לאשה שלא תשמע קול איש שמכל שהאיש מוזהר אשה מוזהרת. אלא דעיי' במקור החסד (על הס"ח שם אות א) שהוכיח שלא יתכן דברי הס"ח כשפוטם כי חנין בהרבה מקומות דאין האשה שווה לאיש בזה. ועיי' באוצר הפוסקים (סי' כג ס"ח אות א).

ה. במקום ספק

ועיינן בעזר מקודש (אה"ע סי' כג על סעי' א) שיצא לדון להקל לענין להכניס עצמו למצב שהוא ספק אם יבא לידי הרהור, מכח ספק ספיקא, ספק שלא ירהר וספק שלא יטמא (ובפרט להראשונים שלא מנו איסור זה (עיי' לעיל אות ב') שמשמע שס"ל שאין בזה איסור תורה). ועיי"ש שעפ"ז נתן טעם אמאי אין שום בחור נמנע מללמוד בספרים הקדושים בדברים שיש בהם צד גרם הרהורים בכמה הלכות שבסדר נשים. ועיי' בא"מ (אה"ע ח"א ססי' נ) שצי"ד שאיסור זה אינו אלא משום חשש ועיי"כ כשיש לו ספק אם ירהר אין איסור, עיי"ש.

אבל אם יש ספק אישי שיבוא לידי הרהור אסור ועיי"כ אסור ללכת למקום שודאי יבוא לידי הרהור אפילו אינו מכוון לבא לידי כך, וכן דעת הגר"ק שליט"א (חוט שני ח"ג ע"מ רסד). ועיי' מש"כ בזה בגליון ק"ד.

ט. הרהור האסור

עיי' בתוס' (עיי' כ: ד"ה שלא ירהר) בשם ה"ר אלחנן שהקשה דכיון שיש איסור בזה מאי רבותיה דיחזקאל דאמרינן בחולין (לו:): "ונפשי לא מטומאה" שלא הרהרתי ביום ובאתי לידי טומאה בלילה, ואורי' דמ"מ רבותא היא ממה שהיה מציל עצמו מהרהור משא"כ בשאר אדם דאינו ניצול מהם בכל יום כדאמרי' בב"ב (קסד: ג') דברים שאין אדם ניצול מהם בכל יום וקא חשיבה הרהור, עיי"כ.

והמאירי (חולין לו: ד"ה מסוכנת) כתב דעובר על ונשמרת מכל דבר רע כשהוא עצמו מכין מחשבותיו לכך או שירגיל עצמו בדברים המביאים לידי כך, ויחזקאל היה משבח את עצמו שלא היה מניח מחשבותיו לפנות לשום דבר המוני עד שתטריד מחשבתו פעולת שכלו בשום פנים, עיי"כ.

ועיינן ברבינו בחיי (שם) שהקשה האידן עיניו הכתוב על הרהור והרי בודאי אין האדם יכול לשלוט בעצמו שלא יעלו בלבו מחשבות רעות, ויישב כי בחירת המעשים מסורה בידי של אדם וגם בחירת המחשבה מסורה בידי אחר ההכנות, כי נצטוה שיחשוב מחשבה טובה וזהו שיפנה לבו למחשוב מחשבה רעה, ומה שלפעמים יולידו שרעפיו ורעיוניו מחשבות בלתי טובות, ויעלו על לבבו בפתאום הרהורים כי לא יאמר על תחילת המחשבה ברגע הראשון, אמנם זה אינו רק בניצוץ דק שבקל עצמו מני אורח ולא גדל נפשו במדרגת ההכנות, ותקנתו ורפואתו שישתדל בהכנות והוא שיכין לבו ומחשבותיו אל השם יתעלה, ולו ישעבד ויכוף מחשבתו במחשבה טובה ובכשרון המפעלים, ואם באת המחשבה הרעה שיגער בה, שאם אינו גוער בה והיא עומדת בלבו הנה הוא נענש, עיי"כ. ומבואר שחל חובה להרגיל עצמו במחשבות טהורות ואחר הכנה זו אף אם יעלה מחשבה רע בלבו ומיד מסירה אינו עובר איסור כלל.

ובעזר מקודש (סי' כג על סעי' א) כתב דאין הגדר בזה בהרהור כל דהו אגב שיטפא, וכל שמסיה דעתו כפי יכלתו וידיעתו אין בזה דררא דאיסורא, כי לא ניתנה תורה הק' למלאכי השרת, עיי"כ. ועיי"ש שהמוסיף על עצמו הרחקה ופרישות בדיבור ומחשבה הרי זה בבחינת המקדש את עצמו, עיי"כ.

וכן בפלא יועץ (ע"ד מחשבה) הביא בשם הראשית חכמה שאע"פ שאין אדם נצול מהרהור כדאיתא בב"ב (שם) מ"מ אם אינו מאריך בהרהורו ותיכף בורח ממנו לא יענש, שאין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו, אבל אם מאריך בהרהורו ענוש יענש שגורם רעה לעצמו לב לידי קרי והוצאת ש"י לבטלה והיא חמורה משפכות דמים.

ועיי' עוד בענין יוסף (ב"ב שם) שכתב שאע"פ שמנו הז"ל המחשבה מן הדברים שאיננו בידו של אדם, שמעצמה היא עולה על רוח האדם, אמנם שתי תשובות בדבר א' זה נאמר על תחילת המחשבה ברגע הראשון, אמנם זה אינו רק בניצוץ דק שבקל יכול האדם לכבותו, מן כיד בהרגיש האדם אז ידחנה ויסיחנה מלבו כו', אמנם אם לא ידחנה תיכף ומיד אז יתלהב הניצוץ ברוח האדם ויתפשט משך זמן מה והתפשטותו נקראת הרהור בלשון חכמים. ב' ביד האדם שלא ליתן מקום לכניסת המחשבה כלל דהיינו עיי' שלא יפנה מחשבתו בתחלה רק יעסוק בתורה ובמלאכה כמ"ש הרמב"ם שאין מחשבת התאוה מתגברת אלא בלב פנוי מחכמה, עיי"כ.

י. הרהור בדברי תורה כדי להינצל מאיסור זה

כתב הרמב"ם (אסו"ב פ"ב הכ"א) כן נהוג להתרחק מן השוחק ומן השכרות ומדברי עגבים שאלו גורמין גדולים והם מעלות של עריות כו' בדעת מכל זאת אמרו יפנה עצמו ומחשבתו לדברי תורה וירחיב דעתו בחכמה שאין מחשבת עריות מתגברת אלא בלב פנוי מן החכמה, ובחכמה הוא אומר אילת אהבים ויעלת חן דדיה ירווך בכל עת באהבתה תשגה תמיד, עיי"כ. וכתב הס"ח (סי' כח) דאם אדם במרחץ או במקום הטונפת ואהבת אשה נכנסת בלבו או עוברת לפניו, ירהר בד"ת וכו', ואע"פ שבכל מקום מותר להרהר חוץ מביית המרחץ ובית הכסא, להפריש אדם מן עבירה מותר, עכ"ל. והביאו המ"א (סי' פה ס"ק ד), החכ"א (ככל קצו אות ב) והמ"ב (שם ס"ק יג). [ועיי' בנשמת אדם (ככל ג אות ב) שהסתפק האם הרהור בדברי תורה במקום הטינופת הוא מה"ת, והביא ראיה שהיו מדרבנן מהס"ח הנ"ל, ושוב דחה ד"ל דאמרינן מוטב לחבר שיעשה איסור קל ולא יעשה חברו איסור חמור, והכא נמי זה איסור קל כנגד הרהור עבירה, עיי"כ. והארכנו בזה בס"ד בגליונות מ"א וע"י].

מסקנת דינא

העולה לדינא, א' אסור מן התורה להרהר הרהורים רעים. ב' הרהור כל דהו אגב שיטפא ומסיה דעתו כפי יכולתו אין בו איסור, ומ"מ המוסיף בזה הרחקה ופרישות בדיבור ומחשבה הרי זה בכלל המקדש את עצמו. ג' אם בא לידי הרהור יסיע לבו לדברי תורה שהיא אילת אהבים ויעלת חן. ד' אפילו כשהוא במרחץ או בית הכסא מותר להרהר בדברי תורה אם הוא צריך לכך כדי לבטל הרהורים רעים.

והא דכתיב והבנים תקח לך אינו אלא רשות. וביאר בזה משמיה דתלמידו הא דכתיב בפסי' שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך, דלפי הסדר ה"ל לקרא למימר ותקח לך הבנים, אלא דאתא לרמוז דקרא דתשלח אויל אף על הבנים דמצוי לשלוח תרתייהו. עיי"ש.

ומאידך בערוך השולחן (סי' רצ"ב) אע"ג דמעיקרא (סי' רס"א) נקט לדינא דהפוגע בקן ציפור מחוייב לקיים מצות שלוח הקן. מ"מ אחר כך (סי' רס"ג) כתב דיש להסתפק אם מה שכתבה התורה ואת הבנים תקח לך הוא רשות או חובה. אלא דלמעשה צדד דאינו מחוייב ליטול הבנים.

ה - ויעויין בשו"ת חת"ס (א"ח סי' ק) דנטה לומר דלמאי דקיי"ל כרבנן דשלח תשלח לא אתי אלא לאינתוקי לאו דלא יטול, א"כ עיקר הקרא אינו המ"ע אלא הלאו, שאם בא לזכות בקן ציפור לא יטול האם על הבנים, ואם עבר ונטל יש תקנה בשילוח, ואין שום חיוב להדר אחרי העשה דשלח תשלח.

והדר הביא דברי הרמב"ן (דברים כ"ב ו) והחינוך (מצוה תקמ"ה) דכתבו דטעם המצוה שלא נתאכזר לעקור אם על הבנים, דאע"ג דאסור לומר על קן ציפור יגיעו רחמיך, והטעם שלא הגיעו רחמינו על בעלי חיים כל שהוא לצורך האדם, דא"כ היה אסור לשחוט בע"ח, אך גזירות הן עלינו שלא נלמד להתאכזר ונתקן מידותינו.

וכתב דלטעם זה מבואר דאם אינו צריך לבנים, לא מבעיא דאינו מחוייב לשלח האם, אלא אכזריות נמי עביד, ובמקום שנלמד שלא נתאכזר אדרבה נרגיל עצמנו באכזריות ולצער בעלי חיים על חיים לגרש האם מעל בניה וצער בע"ח דאורייתא. [ועיי' דכתב עוד בסוף דבריו דהיכא שאינו רוצה הבנים ואינו נוטל האם בידו אלא מפריחה, לאו שפיר דמי, דכיון דלהרמב"ם ה"ל שחיתיה פ"י"ה (ח"ה) לא יצא ידי חובתו, נמצא שמתאכזר שלא לצורך, והמתחסד בזה אין רוח חכמים נוחה הימנו].

אולם מדברי שאר הפוסקים דדנו אם איכא חיוב ליטול הבנים, ולא העירו דאיסורא נמי אית ביה היכא שאינו רוצה בבנים, מבואר דלא ס"ל כדבריו.

העולה לדינא - נח' הפוסקים בשולח האם ולא נטל הבנים אם קיים מצוות התורה, ועיי"כ הרוצה לקיים המצווה כתיקונה אחר שישלח האם יטול האפרוחים או הביצים לעצמו [אחר נטילתו יוכל לעשות בהם כרצונו, להחזירם למקומם או להשתמש בהם].

ועיינן עוד בערוך השולחן (סי' ד) דאע"ג דצדד דאין חיוב ליטול הבנים, מ"מ סיים דמי שזכחו ה' במצוה זו יקיים הקרא דכתיב, דכל רשות שבתורה היא כמצוה רק לגבי חובה רשות קרי לה. ועוד לפי טעמי החכמה שנאמרו במצוה זו בפ"י הרמב"ן ובחיי וביותר בוהור ובתקונים בדוקא הוא ליקח הבנים.

פניני מופר
עניני שבת קדש
מצוות מלכה מלכה (א)

ענין סעודה רביעית וחובה - "לעולם יסדר אדם שלחנו במוצאי שבת כדי ללוות את השבת, אפילו אינו צריך אלא לכזית". (שו"ת סי' ש)

- "דכשם שצריך לכבד השבת בכניסתה כן צריך לכבדה ביציאתה כשם שאדם מלווה את המלך בצאתו מן העיר ומטעם זה נראה שטוב להקדימה כדי שתהיה סמוכה ליציאת השבת ואם אינו תאב עדיין לאכול מהנכון ע"פ שלא יעסוק במלאכה בקבע עד שיקיים סעודה זו ועיין בשע"ת דמשמע דאינו כדאי בכל גוונא לאחרה יותר מחצות". (משני"ב סי' ב)

- "ודע דמ"מ סעודה זו אינה חובה עליו כמו הג' סעודות של שבת דשם אסמכוהו אקרא וזה רק מצוה בעלמא ונ"מ היכי דא"א לו לקיים כולם". (שם)

- "רבים אין נוהרים בסעודה זו והמקיימה שכרו מרובה וכל יראי אלקים מתאמצים לקיימה ואוכלין כזית". (ערוך השולחן סי')

נערך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים"